

ફોજદારી કાયદા હેઠાં મહિલાઓના માનવધિકાર એક વિશ્લેષણાત્મક અભ્યાસ

SOLANKI MADHUBEN K.
LAWYER
MORARK UNIVERSITY

JETIR

આર્ટીકલ

પરિચય

હ્યુમન રાઇટ્સ શબ્દ તેમના સ્વભાવ અને તેમના સ્ત્રોત બંનેને સૂચવે છે. માનવી તર્કસંગત છે. તેઓ તેમના માનવી હોવાની ન્યાયીપણા દ્વારા કેટલાક મૂળભૂત અને અનિવાર્ય અધિકારો ધરાવે છે જે સામાન્ય રીતે માનવાધિકાર તરીકે ઓળખાય છે. લોકોના આ વિશેષાધિકારો ચોક્કસ રાજ્યના રાષ્ટ્રીય હોવાને કારણે પ્રાપ્ત થતા નથી તેમ છતાં તેમની હાજરીને ધ્યાનમાં રાખીને અને માનવ યારિત્યની લાક્ષણિકતાઓ પર આધારિત તેમની સાથે સ્થાન ધરાવે છે. તેઓ જન્મજાત ગૌરવ અને વ્યક્તિના મૂલ્યથી પ્રાપ્ત થયા છે.

ઐતિહાસિક પુષ્ટિ

પ્રાચીન હિન્દુ કાયદો અને માનવ અધિકારો:

માનવ અધિકારનો વિચાર એ પ્રાચીન કાળથી આપણા મુખ્ય સિદ્ધાંતનો એક ભાગ રહ્યો છે જે વેદોમાં કરવામાં આવેલા ઘટસ્ફોટ દ્વારા સાબિત થાય છે. નોંધપાત્ર પ્રસ્તુતિઓ આ પ્રમાણે છે ૧૧ પોષણ અને પાણીની વસ્તુઓમાં બધાને સમાન અધિકાર હતા. જીવનના રથનો ભાર એ જ રીતે બધાના ખભા પર મૂકવામાં આવે છે. બધાએ તેની ધાર અને કેન્દ્ર બિંદુને જોડતા રથના ચક્રના સ્પોક્સની જેમ એકબીજાને ટેકો આપતા અનુક્રમે સુખદતા સાથે જીવવું જોઈએ. વૈદિક વ્યવસ્થાઓ લોકોમાં પત્રવ્યવહારની ઘોષણા કરે છે.

તેણે શાસકો અને વતનીઓ લોકોમાં સંતુલન જાળવ્યું. ન્યાયશાસ્ત્રના ક્ષેત્રમાં ભારતના સામાજિક વારસાની પ્રશંસા કરવામાં આવી છે અને તેની ચકાસણી કરવામાં આવી છે જે તેનું મૂળભૂત શાસન સુસંગતતા અને આનંદ છે અને સામાન્ય લોકોમાં મહાન અને વિદ્વાન લોકો પર સંમતિપૂર્ણ પરિપ્રેક્ષ્ય પર આધારિત સામાજિક શક્તિ જાળવી રાખે છે. ધર્મની હદર તેની વિશાળ પહોળાઈમાં લે છે. માનવ અધિકારો જેમ ધર્મ માપનમાં કાયદો જીવન અને પ્રવૃત્તિની મૂળભૂત તર્કસંગતતાના કાયમી પ્રવાહના સદા-વર્તમાન ભાગ તરીકે દર્શાવે છે. ધર્મ દ્વારા સુરક્ષિત કરવામાં આવેલી શ્રેણી અને હદ માનવ અધિકારો દ્વારા સુરક્ષિત કરવામાં આવી હતી.

મહિલાઓ વિરુદ્ધ અપરાધ/હિંસાનો અર્થ

"સ્ત્રીઓ સામેના ગુનાઓ"નો અર્થપૂર્ણ અર્થ એ છે કે સ્ત્રીઓ પ્રત્યેની પ્રત્યક્ષ કે આડકતરી શારીરિક કે માનસિક ક્રૂરતા છે. જે ગુનાઓ "ખાસ કરીને મહિલાઓ સામે નિર્દેશિત હોય છે અને જેમાં "માત્ર મહિલાઓ જ ભોગ બને છે" તેવા ગુનાઓને "મહિલાઓ સામેના ગુના" તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે. "મહિલાઓ વિરુદ્ધ હિંસા"ની વિભાવનાને સ્પષ્ટ કરવી પણ એટલી જ મહત્વપૂર્ણ છે. હિંસાને દુરુપયોગ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે અને તેમાં કોઈપણ પ્રકારની શારીરિક આક્રમકતા અથવા ગેરવર્તનનો સમાવેશ થાય છે. જ્યારે ઘરમાં હિંસા કરવામાં આવે છે ત્યારે તે ઘરેલું હિંસા બની જાય છે.

યુનાઇટેડ નેશન્સે 1993માં મહિલાઓ વિરુદ્ધ હિંસા નાબૂદી અંગેના જાહેરનામામાં "મહિલાઓ વિરુદ્ધ હિંસા"ની વ્યાખ્યા આપી હતી. તે તેને લિંગ-આધારિત હિંસાના કોઈપણ કૃત્ય તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે જે સ્ત્રીઓને શારીરિક જાતીય અથવા માનસિક નુકસાન અથવા વેદનામાં પરિણમે છે અથવા તેમાં પરિણમે તેવી સંભાવના છે જેમાં આવા કૃત્યોની ધમકીઓ અથવા બળજબરી અથવા સ્વતંત્રતાની મનસ્વી વંચિતતા પછી ભલે તે જાહેર અથવા ખાનગી જીવનમાં થાય છે.

મહિલાઓના અધિકારો માટેનું રાષ્ટ્રનું જાહેરનામું

મહિલાઓ વિરુદ્ધ હિંસાની નાબૂદી પર સંયુક્ત રાષ્ટ્રનું જાહેરનામું ડિસેમ્બર 1993માં સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું જે ક્રૂરતા સામે મહિલાઓના વીમાના સંબંધમાં સાર્વત્રિક ધારાધોરણોની દૂરોગામી સમજૂતી છે. આ ઘોષણામાં મહિલાઓના અધિકારો અને મુખ્ય તકોના ઉલ્લંઘન તરીકે ઘરમાં ક્રૂરતાનો સમાવેશ કરતી મહિલાઓ સામે ક્રૂરતાની ઘોષણા કરવામાં આવી છે. તે સમર્થન આપે છે કે "રાજ્યએ મહિલાઓ સામેના દુષ્ટપણાની નિંદા કરવી જોઈએ અને પ્રતિકાર કરવા સંશોધન કરવા અને રાષ્ટ્રીય કાયદાઓ મુજબ મહિલાઓ સામેના દુષ્ટતાના નિદર્શનને ઠપકો આપવા માટે યોગ્ય નિશ્ચય કરવો જોઈએ પછી ભલે તે પ્રદર્શનો રાજ્ય દ્વારા અથવા ખાનગી વ્યક્તિઓ દ્વારા ટકાવી રાખવામાં આવ્યા હોય છે." ભારતીય મહિલાઓને જાતિમાં સમાનતાના મૂળભૂત અધિકારો અને "અનુચ્છેદ 21 હેઠળ જીવન અને સ્વતંત્રતાના અધિકારની ખાતરી કરવી જોઈએ જે પુરુષને પ્રતિષ્ઠિત અને સમાન દરજ્જાની ખાતરી આપે છે.

સામાજિક સમાનતા એ ભારતીય બંધારણનો માનવીય સાર છે. તેનું એક લક્ષણ જાતીય અભિગમ ઇક્વિટી છે જે એક સંમિશ્રિત વિચાર છે. જાતીય અભિગમ સમાનતા એ કોઈ વ્યક્તિત્વ નથી મહિલાઓ વિરુદ્ધ હિંસા નાબૂદી પર 3 ઘોષણા સંયુક્ત રાષ્ટ્રના દસ્તાવેજો એ /રેઝ / 48/104 ફેબ્રુઆરી 23 મી 1994 કલમ 4 સાથે માનક પર એકરૂપતાની કદર કરવી એ મહિલાઓના માનવાધિકાર છે. 5 પુરુષોર કુદરતી રીતે કાર્ય કરવાની અને તેના સંપૂર્ણ સંસાધનોને બહાર કાઢવાની બહાર નીકળતી અને મુક્ત તકર તમામ જાતીય પક્ષપાતર સેક્સ પ્રતિબંધર સેક્સ બંધનના સામાજિક દ્રશ્યથી મારી નાખવાથી તેણીને સૌથી ઉત્તમ બહાર કાઢે છે.

ભારતીય બંધારણ માં મહિલાઓનો દરજ્જો

આપણા બંધારણમાં આદરણીય તરીકે જે જાતિઓના પત્રવ્યવહાર પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે તેના પર ભાર મૂકતા શ્રી ઇક્વિટી વી. આર. કૃષ્ણ ઐયરે જોયું કે : "કલમ ૧૪ અને ૧૬માં પોષાયેલા આપણા વિશ્વાસની ભારતની માનવજાતના અડધા ભાગની સામે ખેદજનક રીતે અવગણના થવી જોઈતી હતી એટલે કે આપણી સ્ત્રીઓ એ પુસ્તકમાંના

બંધારણ અને કાર્યપદ્ધતિમાં કાયદા વચ્ચેના વિભાજન પરનું એક કહેવાતું પ્રતિબિંબ છે." કાનૂની એકિઝક્યુટિવે પારિવારિક કાયદાના વર્તુળમાં સેક્સ આધારિત અલગતાની અતિશય પ્રથાઓને પણ નકારી કાઢી છે અને બંને જાતિઓના સંઘર્ષપૂર્ણ ઉત્સાહને સમાવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે.

" કોર્ટના જણાવ્યા અનુસાર અધિકૃત પ્રવૃત્તિની યોગ્ય કલ્પના કરવી જોઈએ જેથી લોકોને વહાલા થવાની સામાજિક વિનંતી સ્થાપિત કરવા માટે નાણાકીય પુનર્નિર્માણમાં મહિલાઓને નાણાકીય મજબૂતી પ્રદાન કરી શકાય. સુપ્રીમ કોર્ટ મસિલામાની મુદલિયાર વિરુદ્ધ આઇડોલ શ્રી સ્વામીનાથસ્વામી થિરુ કોલી6માં ચુકાદો આપતી વખતે સીએડીએડબલ્યુની વિવિધ વ્યવસ્થાઓને ટાંકીને જણાવ્યું હતું અને વધુમાં એવો અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે કાયદો સામાજિક પરિવર્તનનું સાધન છે.

સીએડીએડબલ્યુની કલમ 2(ઇ)માં બંધારણના પાણી વિનાના હાડપિજરને પુનર્જીવિત કરવા માટે આ અદાલતની પ્રશંસા કરવામાં આવી છે

મહિલાઓ માટે કાનૂની જોગવાઈઓ નીચે મુજબ છે:

(ફેક્ટરીઝ એક્ટ 1948: આ કાયદા હેઠળ સ્ત્રીને 8 કલાકથી વધુ કામ કરવા માટે દબાણ કરી શકાતું નથી અને સવારે 6 થી સાંજના 7 વાગ્યા ની વચ્ચે સિવાય મહિલાઓને રોજગાર પર પ્રતિબંધ છે.

(મેટરનિટી બેનિફિટ એક્ટ 1961: એક મહિલા સંપૂર્ણ વેતન સાથે 12 અઠવાડિયાની મેટરનિટી લીવ માટે હકદાર છે.

(દહેજ પ્રતિબંધક અધિનિયમ ૧૯૬૧ : આ કાયદાની જોગવાઈઓ હેઠળ લગ્ન પહેલાં લગ્ન દરમિયાન અને લગ્ન પછી અથવા લગ્ન પછી દહેજની માગણી કરવી એ ગુનો છે.

(૧૯૭૬નો સમાન મહેનતાણું અધિનિયમ: આ અધિનિયમ સમાન કામ માટે સમાન વેતનની જોગવાઈ કરે છે: તે સમાન પ્રકારના કામ અથવા સમાન કામ માટે સ્ત્રી અને પુરુષ બંનેને સમાન વેતન ચૂકવવાની જોગવાઈ કરે છે. તે ભરતીના મામલે પણ મહિલાઓ સાથે ભેદભાવ પર પ્રતિબંધ લગાવે છે.

(1976નો બાળલગ્ન સંયમ ધારો : આ કાયદા મુજબ છોકરીના લગ્ન માટે 18 વર્ષ સુધીની ઉંમર 15 વર્ષથી અને છોકરાની ઉંમર 21 વર્ષ કરવામાં આવી છે. (ભારતીય દંડ સંહિતા: કલમ 354 અને 509 મહિલાઓના હિતોનું રક્ષણ કરે છે.

(1971નો મેડિકલ ટર્મિનેશન ઓફ પ્રેગનેન્સી એક્ટ: આ કાયદો મહિલાઓને બિનજરૂરી અને ફરજિયાત ગર્ભપાતથી બચાવે છે.

(ફોજદારી કાયદામાં સુધારા 1983 જેમાં સામાન્ય કેસોમાં 7 વર્ષ અને કસ્ટોડિયલ બળાત્કારના કેસોમાં 10 વર્ષની સજાની જોગવાઈ છે.

(73મો અને 74મો બંધારણીય સુધારા ધારો મહિલાઓ માટે પંચાયત અને શહેરી સ્થાનિક એકમોમાં 1/3 બેઠકો અનામત રાખવામાં આવી છે.

(ધ નેશનલ કમિશન ફોર વિમેન એક્ટ 1990: મહિલાઓ માટે બંધારણીય અને કાનૂની સલામતીની સમીક્ષા કરવા માટે જાન્યુઆરી 1992માં આ પંચની રચના કરવામાં આવી હતી.

(ધ પ્રોટેક્શન ઓફ હ્યુમન રાઇટ્સ એક્ટ 1993: (પ્રોટેક્શન ઓફ વિમેન ફ્રોમ ડોમેસ્ટિક વાયોલન્સ એક્ટ 2005: આ કાયદો મહિલાઓને કોઈ પણ કૃત્ય/આચરણ/બાદબાકી/કમિશનથી રક્ષણ આપે છે)

(કાર્યસ્થળ પર જાતીય સતામણી સામે મહિલાઓનું રક્ષણ બિલ 2010: 4 નવેમ્બર 2010ના રોજ સરકારે કાર્યસ્થળ પર જાતીય સતામણી સામે મહિલાઓનું રક્ષણ બિલ 2010 રજૂ કર્યું હતું જેનો ઉદ્દેશ કાર્યસ્થળ પર મહિલાઓનું રક્ષણ માત્ર મહિલા કર્મચારી માટે જ નહીં પરંતુ મહિલા ગ્રાહકો વિદ્યાર્થીઓ કોલેજોમાં સંશોધન વિદ્વાનો અને હોસ્પિટલોમાં યુનિવર્સિટીઓના દર્દીઓ માટે પણ કરવાનો છે. આ ખરડો 3-૯-૨૦૧૨ના રોજ લોકસભામાં પસાર થયો હતો.

મહિલાઓના માનવાધિકારોના ઉલ્લંઘન સામે હકારાત્મક કાનૂની રક્ષણ

મહિલાઓના માનવાધિકારના સંદર્ભમાં આંતરરાષ્ટ્રીય સિદ્ધાંતોની કઠોર વાતો કર્યા પછી ભારતીય બંધારણ હેઠળની પરિસ્થિતિ પર નજર રાખવી મહત્વપૂર્ણ છે. ભારતને મહિલાઓને અલગ-અલગ વિશેષાધિકાર આપવાની અને ખાતરી આપવાની જવાબદારી પ્રાપ્ત થઈ છે કે ભારતે વિભિન્ન સંધિઓ કરાર અને એચઆર પરના પ્રોટોકોલ પર હસ્તાક્ષર કર્યા છે. ભારતીય બંધારણના ઘડવૈયાઓ યુનિવર્સલ ડેક્લેરેશનથી પ્રેરિત હતા અને તેમણે એ બાબતની ખાતરી કરી હતી કે યુનિવર્સલ ડેક્લેરેશનનો સાર અને આત્મા બંધારણમાં સામેલ છે.